

ХОРЕЙЧНІ ФОРМИ В РУМУНСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРАХ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХІХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті порівнюється румунська і українська версифікація 1800-1839 років в аспекті використання хореїчних форм. Показано, що в обох літературах переважали монорозмірні конструкції: в румунській – Х 4, Х 6ц, Х 8ц, в українській – Х 3, Х 4. Незначну частину склали різностопові структури.

Ключові слова: версифікація, метр, розмір, стопа, хорей, цезура, строфа.

Анотация. В статье сравниваются румынская и украинская версификация 1800-1839 годов в аспекте употребления хореических форм. Показано, что в обеих литературах доминировали равностопные конструкции: в румынской – Х 4, Х 6ц, Х 8ц, в украинской – Х 3, Х 4. Незначительную часть составляли разностопные структуры.

Ключевые слова: версификация, метр, размер, стопа, хорей, цезура, строфа.

Summary. The article compares the Romanian and Ukrainian versification during 1800-1839, concerning the usage of trochaic forms. The prevalence of construction with equal poetic feet in both literatures is shown: in Romanian - Trochee 4, Trochee 6 with caesura, Trochee 8 with caesura, in Ukrainian - Trochee 3, Trochee 4. A very small part consists of different feet construction.

Key words: versification, metre, foot, trochee, caesura, strophe

Питання про порівняння поетичних форм перших десятиліть ХІХ століття у літературах двох сусідніх народів – українського і румунського – досі не ставилося. Однією з причин є недостатня вивченість літературного матеріалу. На сьогодні краще обстежена українська версифікація. Маємо на увазі праці Г. Сидоренко [10], Н. Костенко [5], Н. Чамати [13], В. Коптілова [4]. Окремо скажемо про дослідження В. Мальцева "Українське віршування перших десятиріч ХІХ століття" [8], яке він захистив як кандидатську дисертацію 2007 року. Дослідник, статистично обстеживши чи не увесь відомий український поетичний матеріал 1800-1839 років, подав об'єктивну картину еволюції національних віршованих форм, зіставив одержані дані з аналогічним польським та російським матеріалом.

Про румунське віршування окресленого періоду принагідно писали І. Еліаде-Редулеску [18], М. Куруч [7], Л. Галді [17], М. Гаспаров [2]. Однак поетичний матеріал цього періоду розглянутий недостатньо як щодо повноти залучення поетичного матеріалу, так і щодо його статистичного обстеження.

Спробуємо заповнити наукову прогалину: статистично розглянути румунський поетичний матеріал у зрізі метрики та ритміки, порівняти його з даними В. Мальцева.

Зазначимо, що хореїчні форми побутували і в румунській, і в українській поезії вже у ХVІІІ столітті.

У румунській поезії поява хореїчних структур пов'язана з ім'ям Єнекице Векереску, вірші якого щодо ритму, перебувають на межі силабіки і силабо-тоніки. Це твори, в яких фіксуємо до 40% силабічних рядків і до 60% силабо-тонічних.

Загальна акцентна картина його Х4 має такий вигляд: 34,5 93,7 43,3 100. Усереднена різниця між процентом наголошеності другої та першої стопи становить 59,2%. У А. Векереску маємо чо-

тиростоповий хорей з «архаїзованим» (за М. Гаспаровим) ритмом. Усереднений процент рядків з позасхемними наголосами – 4,8.

В українській поезії ХVІІІ ст. фіксуємо чимало силабічних творів з багатьма хореїзованими рядками. Яскравим прикладом такої форми є поезія Г. Сковороди "Пієсьнь 18-я", яку окремі дослідники вважають силабо-тонічною.

У двадцятичотирирядковому вірші маємо десять версів, які не вкладаються у схему хорей. Г. Сковорода створив дуже тонізований, але все-таки силабічний восьми-семискладовий твір.

Чотиростоповим хореєм складена анонімна "Вірша на Великдень" ("Кажуть, будто молодіці..."):

Кажуть, будто молодіці

└┐└┐┐┐└┐

Негодяйки, ледащиці

└┐└┐┐┐└┐

І пужливі як зайці,

┐┐└┐┐┐└┐

Аж неправда, молодці! [12, с. 165]

┐┐└┐┐┐└┐

Стопна наголошеність така:
44,4 87,2 49,2 100.

Отже, маємо Х 4 з «архаїзованим» ритмом. Відсоток рядків з позасхемними наголосами – 8,7.

В румунській поезії перших десятиліть ХІХ ст. побутували дві системи віршування: силабічна та силабо-тонічна. Частка силабо-тонічних творів становить близько 40 % від усієї віршованої продукції періоду. Домінуючим метром є ямб – 51,4 % від двоскладових метрів і 47,6 % від усіх силабо-тонічних віршів.

В українській поезії, за підрахунками В. Мальцева, частка друкованих творів з силабо-тонічним ритмом становить більше 69 %, переважають ямбічні твори – майже 80 %.

Сегмент хореїчних віршів в румунській поезії – 47 % від усіх силабо-тонічних віршів періоду.

92,8 % від усіх хорейчних творів припадає на монорозмірні хорей і 7,2 % – на хорейні різностоповики. Монорозмірні форми – X 4, X 6ц, X 8ц.

В українській літературі хоресм укладено близько 14 % від усіх силабо-тонічних творів періоду. Монорозмірні хорей – X 3, X 4.

Короткі розміри представлені лише одним твором – "Кульбаба" М. Костомарова, який написаний тристоповим хоресом. 22,4 % рядків містять позасхемні наголоси (переважно, на I стопі). Один рядок анакрузований – Я 3. Звучить твір так:

Віє передзимній	⏑⏑⏑⏑
Вітрець студенький;	⏑⏑⏑⏑
п/сх. наг.	
По степах осінне	⏑⏑⏑⏑
В'ється павутиння. [6, с. 76]	⏑⏑⏑⏑

Повернемося до румунського поетичного матеріалу. У річищі чотиристопового хореса витримано 49,3 % від усіх хорейчних структур та 29 % від усіх силабо-тонічних творів зазначеного часу. До цього розміру зверталися Г. Асакі (54,5 % від усіх хорейчних та 46,9 % від усіх силабо-тонічних віршів поета), Я. Векереску (40 % та 12,5 % відповідно) та Г. Александреску (40 % та 11 %). Найчастіше до цього метра звертався Г. Асакі – 88,3 % від всіх хорейчних чотиристоповиків належать його перу.

Історію російського X 4 досліджував М. Гаспаров. За його міркуванням 4-ст. хорей тісно пов'язаний із анакреонтичною поезією і використовувався здебільшого в пісенному жанрі. За лаштунками пісенного жанру, його постійною точкою опори була духовна ода... Другою точкою опори 4-ст. хореса була імітація народної пісні. [3, с. 64].

В румунській літературі X 4 постає, переважно, як форма імітації анакреонтичних віршів. Найвищі показники щодо використання цього розміру в легкому пісенному жанрі у Я. Векереску (100 %) та Г. Асакі (76,7 %).

М. Гаспаров у російському X 4 виділяє два види ритму: 1) "архаїзований" (наголошеність II стопи нижча, ніж 94%); 2) "традиційний" (наголошеність II стопи 99,5% - 100%).

За нашими спостереженнями у творах румунських поетів, витриманих в річищі X 4, різниця між процентом наголошеності сильної II стопи і слабкої I складала у Г. Асакі – 43 %, у Г. Александреску – 25, 8 %. у Я. Векереску – 21 %.

У чотиристоповиках цих авторів превалює "архаїчний" вид ритму (наголошеність II стопи нижча за 94 %) – 70,6 % від усіх X 4. Найменшу різницю між процентом наголошеності сильної II стопи і слабкої I стопи фіксуємо у байці Г. Александреску "Лебідь і вороня" (1838) – 11 %, найбільшу – у вірші Г. Асакі "Справжня філософія" (1819) – 76,6 %. Середня акцентуація стоп у чотиристоповиках з "архаїзованим" видом ритму така: 39,2 84,1 40,6 100. Різниця між наголошеністю стоп становить 44,9 %. Процент рядків з понадсхемними наголосами – 11,5.

Творів з "традиційним" видом ритму – 8,8 % від усіх X 4: це поезії Г. Асакі "Підозра" (1818), "Самотня пташечка" (1936) та "Бобри" (1839). Тут наголошеність II стопи набуває константного характеру – в кожній поезії вона зростає до 100 %. Різниця наголошеності між стопами коливається в інтервалі 37,5 % – 85,7 % і, в середньому, становить 66 %. Середня акцентуація стоп така: 33,9 100 34,5 100. Процент рядків з обтяженнями – 2,4.

Проміжна група між творами з "архаїчним" та "традиційним" видом ритму складає – 20,6 %. Це хорейні поезії Г. Асакі "Солодкі чисті води" (1819), "Життя сповнене печаллю" (1820), "Пісня" (1822), "Або любов нещастя" (1822), "Оса і джміль" (1829), "Новий рік молдо-румунів" (1830) та "Весна" (1836). Тут наголошеність II стопи коливається в інтервалі 94,4 % – 97,9 %, різниця наголошеності між стопами – 50 % – 72,2 % і в середньому становить 52 %. Усереднена акцентуація стоп така: 43,8 95,9 32,2 100. Процент рядків зі зрушенням наголосу становить – 3,3. Наведемо для прикладу початок вірша "Весна" Г. Асакі:

Iacă primăvara lină	⏑⏑⏑⏑⏑⏑
Dorul nostru a plinit	⏑⏑⏑⏑⏑
Și din sfera cea senină	⏑⏑⏑⏑⏑
Ne-a adus timp fericit. [15, с. 95]	⏑⏑⏑⏑⏑
п/сх. наг.	

В цьому вірші різниця між наголошеністю II і I стоп становить 72,2 %, процент рядків зі зрушенням наголосу – 2,7.

В середньому, картина акцентуації стоп румунського X 4 перших десятиліть XIX-го століття має такий вигляд: 39 93,3 55,8 100.

Отже, маємо X 4 з "архаїчним" ритмом. Усереднена різниця між процентом наголошеності сильної II стопи і слабкої I стопи становить 54,3 % (показник близький до загальної ритмічної тенденції російського X 4 першої половини XIX століття). Усереднений процент рядків з понадсхемними наголосами у творах з ритмом X 4 – 5,7.

Ритм чотиристопового хореса у більшості творів витримано чітко. Але є поезії, в яких фіксуємо вкраплення інших розмірів. У вірші Я. Векереску "Румунська пісня" (1821) в канву хорейного ритму вплітаються "несилабо-тонічні" рядки, їхня частка становить 25%. І у Г. Асакі фіксуємо вкраплення інших розмірів. Байка "Очі та ніс" (1839) помережана рядками восьмистопового хореса (7,7 %), байка "Бобри" (1839) також починається версами, витриманими в ритмі X 8ц (22 %), а у вірші "Ах, більше не прийде" (1818) фіксуємо два силабічні рядки (4,7 %).

В українській поезії до чотиристопового хореса, як до самостійного розміру, звернулися І. Котляревський, Г. Кошиць-Квітицький, П. Данілевський, П. Білецький-Носенко, В. Маслович, Л. Боровиковський, М. Костомаров, А. Метлинський, С. Писаревський, М. Шашкевич та А. Могильницький.

Усереднена картина акцентуації стоп українського Х 4 перших десятиліття XIX-го століття має такий вигляд: 60,6 93,2 51 100. Усереднена різниця між процентом наголошеності сильної II стопи і слабкої I стопи становить 32,6 %. Отже, переважає Х 4 з "архаїчним" ритмом.

Чотиристоповий хорей з "традиційним" видом ритму зафіксовано в творі "Два ворони" Л. Боровиковського (переклад однойменного твору О. Пушкіна), який, по суті, є відображенням структури цього розміру в російській поезії. Тут наголошеність II стопи набуває константного характеру – вона зростає до 100 %. Різниця наголошеності між стопами становить 37,5 %. Акцентуація стоп така: 62,5 100 50 100.

У більшості поетичних творів, позначених ритмом Х 4, українські автори дотримувалися "чистоти" розміру. Але є поезії, в яких зафіксовані іншометричні рядки. У творі П. Данілевського "Ода малоросійського простолюдина" серед 290 рядків написаних Х 4, влітаються верси Я 4 та "несилабо-тонічні" рядки. У "Самотніх співцях" А. Метлинського в канву хорейного ритму влітаються 2 "несилабо-тонічні" рядки, а сам твір закінчується логаядичними строфами. Також в поезії М. Костомарова "Дідівщина" серед гіперкаталектичних 4-стопових рядків час від часу з'являються каталектичні 5-стопові.

Шестистоповим хореем в румунській поезії означеного періоду написано 1,4 % від всіх хорейних творів та 0,7 % від усіх силабо-тонічних віршів. До цього метра звернувся лише Я. Векереску. Частка його Х 6ц становить – 40 % від всіх хорейних поезій та 12,5 % від усіх силабо-тонічних творів.

Про російський шестистоповий хорей писав М. Гаспаров. На гадку віршознавця, цей метр є здвоєним 3-ст. хореем з жіночою цезурою. До середини XIX століття він був «виключно рідкісним метром..., інтерес до нього пробудив Тургенєв "Баладою" (1841)..., під впливом німецького баладного здвоєного 3-ст. ямба.» [3, с. 178].

У Я. Векереску цим розміром написано сонети "Мир" (1829) та "До аги Ніколая Гіка" (1830). За нашими спостереженнями вони є імітацією італійського сонета через грецьку інтерпретацію.

Щодо ритміки румунських шестистоповиків, то розглядатимемо їх, як поєднання двох тристоповиків. У тристоповому хорей виділяють два види ритму: альтернуючий (I стопа сильніша ніж II) і висхідний (сильніша II стопа, слабша I).

Для половини шестистопового хорей властивий альтернуючий ритм, він зафіксований в сонеті "Мир". Різниця між наголошеністю I і II стоп та IV і V становить – 35,7 % і 14,3 %. Наведемо для прикладу перший катрен вірша:

Crești în sân pe Plutu, pace mult bogată,
 1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1
 Ramură măslinu-ți dă veselitoare,
 1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

Șarpe la picioare și nevinovată;

1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

D-orce măiestrie, zboară, iubitoare! [20c. 115]

1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

У творі простежується чітка цезура. Рядків з понадсхемними наголосами – 7,1 %. Акцентуація стоп така: 71,4 35,7 100 71,4 57,1 100.

Поєднання обох видів ритму спостерігаємо в сонеті "До аги Ніколая Гіка". У першому піввірші наявний висхідний ритм (різниця між наголошеністю сильної II і слабкої I стопи становить 28,6 %), у другому піввірші фіксуємо альтернуючий ритм (різниця між IV і V стопами становить 35,7 %). Акцентуація стоп у цьому сонеті така: 42,8 71,4 100 71,4 35,7 100. Рядків з обтяженнями – 14,3 %.

Загальна картина акцентуації стоп шестистопового хорей зазначеного періоду така: 57,1 53,6 100 71,4 46,4 100.

Отже у румунському шестистоповому хорей перших десятиліття XIX століття фіксуємо альтернуючий вид ритму. Різниця між наголошеністю I і II та IV і V стопами становить 3,5 % і 25 % відповідно. Рядків з понадсхемними наголосами – 10,7 %.

Восьмистоповий хорей теж є одним з найуживаніших розмірів. Ця форма характерна для 40,6 % всіх хорейних поезій та 19 % всіх силабо-тонічних творів. Ритм Х 8ц властивий віршам К.Негруці (100 % його хорейних творів і 60 % від усіх силабо-тонічних віршів поета), Г.Александреску (60 % та 16,7 % відповідно). Г. Асакі (38,2 % та 32,8 %) і Я. Векереску (10 % і 6,3 %). Найвищі показники щодо використання Х 8ц фіксуємо у Г.Асакі – 75 % від всіх восьмистоповиків. Поет назвав його румунським героїчним віршем. Він вважав, що серйозні за тематикою твори треба писати лише довгим хорейним віршем, тобто 8-стоповим хореем.

За спостереженнями Л. Галді наявність хорейного 16- 15-складовика в творчості румунських письменників є архаїчною рисою" і відгомоном античного хорейного тетраметра [17, с. 171].

Щодо ритміки румунських восьмистоповиків, то розглядатимемо їх, як поєднання двох 4-ст. хорей. Наведемо для прикладу уривок вірша К. Негруці "Потоп" (1837):

Negur-amenințătoare orizontul învălise,

1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

Iar prin nădușitul aer vântul ager văjia,

1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

După nouri groși și negri soarele-acum asfințise,

1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

Și scăldată-n sânge luna în preajma lui răsărea [19 c. 124] 1 1 1 1 1 1 | 1 1 1 1 1 1

У вірші простежується чітка цезура. Акцентуація стоп така: 32 84 38 100 32 74 13 100. Різниця між наголошеністю II і I та VI і V стопами становить 52 % і 42 % відповідно. Рядків з понадсхемними наголосами – 24 %.

У більшості восьмистоповиків (85,7 %) панує "архаїчний" ритм – наголошуваність II стопи у першому піввірші та VI стопи у другому піввірші коливається між 94 % та 67 %. Найменший показник наголошеності сильних II і VI стоп фіксуємо в поемі К. Негруці "Апрод Пуріче" (1837). Стопна наголошуваність у версах твору така: 22 75 30 100 26 67 20 100. Різниця між наголошеністю стоп становить 53 % і 41 % відповідно. Рядків з обтяженнями – 25 %.

Творів з "традиційним" видом ритму – 7,1 % від усіх X 8ц. Це поезії Г. Асаки "До Тибру" (1810) і "Пролог. Країні" (1836). Тут наголошуваність сильних II стопи у першому піввірші та VI у другому піввірші набувають константного характеру сягаючи 100 %. Різниця наголошуваності між II і I та VI і V стопами коливається в інтервалі 64,3 % і 42,9 % ("До Тибру") та 74,2 % і 58,1 % ("Пролог. Країні"). Усереднені дані такі – 69,3 % і 50,5 %. Усереднена акцентуація стоп у віршах така: 30,8 100 36,9 100 49,5 100 14,9 100. Процент рядків з понадсхемними наголосами – 5.

Серед віршів, витриманих в річищі X 8ц, фіксуємо і проміжний вид ритму – 7,1 % від всіх восьмистоповиків. Ним написано вірші Г. Асаки "З нагоди аеростатичного польоту мадам Бланшар" (1811) та "Пильнування молдавського солдата" (1837). У першому піввірші цих творів панує чітко виражений "традиційний" ритм – сильна II стопа має 100 % наголошеність. У других піввіршах наголошеність VI стопи в середньому становить 94,3 %. Середній показник стопної наголошуваності в цих творах такий: 16,1 100 48,5 100 26,3 94,3 28 100. Процент рядків з понадсхемними наголосами – 2,2 %.

Усереднена схема наголошеності стоп румунського восьмистопового хорей перших десятиліть XIX століття виглядає так: 30 86 37,7 100 81,8 21,8 100.

Як бачимо, в румунському X 8ц означеного періоду панує "архаїчний" вид ритму. Різниця між наголошеністю сильних II і VI та слабких I і V стопами становить 56 % і 49,1 % відповідно. Рядків з понадсхемними наголосами – 22,8 %.

Ритм X 8ц у більшості творів витримано послідовно. Проте у вірші Г. Асаки "Пролог. Країні" в канві хорейного 8-стоповика наявний один семистоповий верс.

Різностоповим хореем в означений період написано 7,2 % від всіх хорейних структур та 3,4 % від всіх силабо-тонічних творів. Найуживанішим є різностоповий неврегульований хорей, його частка становить 80 % від всіх хорейних різностопових поезій. Цю форму апробував Г. Асаки (7,3 % від хорейних структур поета та 6,3 % від усіх його силабо-тонічних творів). Поет складав свої різностоповики з найуживаніших метрів, а саме з X 4 та X 8ц.

50% неврегульованих різностоповиків мають структуру X 4 – 8ц. Такий розмір властивий вір-

шам "До Леука" (1812) та "У Леука" (1812). В цих віршах наявне невпорядковане чергування 4-ст. та 8-ст. рядків.

Структуру X 8ц – 4 мають твори "Міліан і Діна" – фрагмент п'єси (1836) та "Медитація до Нового року" (1839). Частка цього різностоповика складає половину від всіх неврегульованих структур.

Різностоповим врегульованим хореем написано 20 % від всіх хорейних різностоповиків. До нього звернувся В. Кирлова. Його вірш "Марш румунської армії" (1831) витриманий в річищі X 8ц8ц444. Наведемо приклад:

Dragii mei copii războinici, ascultare mumii dați,
 1 1 1 1 1 1 1 1 || 1 1 1 1 1 1 X 8ц

Îată vreme mic și mare armele s-îmbrățișăți
 1 1 1 1 1 1 1 1 || 1 1 1 1 1 1 X 8ц

Strigând toți c-o glăsuire,
 1 1 1 1 1 1 X 4

Spre a mumii fericire
 1 1 1 1 1 1 X 4

S-alergăm de obște frați. [16, с. 50]
 1 1 1 1 1 1 X 4

У вірші 8-стопові рядки каталектичні, остатній рядок строфи має ритм X 4 з усіченою на один склад останньою стопою. Автор спеціально придумав такий розмір, аби надати віршеві маршового характеру.

Різностоповий хорей в українській літературі представлений двома творами: поемою "Основание Харькова" В. Масловича та баладою "Маруся" Л. Боровиковського.

Поема "Основание Харькова», загалом, написана російською мовою, проте окремі частини тексту – українською. Діалог Якова та Гапки має розмір X4443:

Гапко! Що мені робить?
 1 1 1 1 1 1 X 4

Як без тебе різно жить?
 1 1 1 1 1 1 X 4

Я убогий сиротинка
 1 1 1 1 1 1 X 4

Полубив тебе! [6, № 1, с. 6] 1 1 1 1 1 X 3

Строфи балади "Маруся" має будову X 43434343443443.

Зробимо стислі висновки. В перші десятиліття XIX століття в румунській та в українській поезії побутували дві основні системи віршування: силабічна та силабо-тонічна. Частка останньої була значно більшою в українській літературі. В обох поезіях ще з XVIII століття наявні хорейні форми, однак в румунській – їх сегмент був утричі більший. Переважали моно-розмірні структури: X 3, X 4 в українській, X 4, X 6ц, X 8ц – в румунській силабо-тоніці. Найчастіше поети вдавалися до чотиристоповика (у румунській поезії – удвічі більше). В обох поезіях домінували структури з "архаїзованим" ритмом. У частині хорейних творів наявні рядки іншого розміру. Частка різностопових хорейних структур в обох літературах незначна. Румунські поети вдавалися до врегульованих

(менше) та нерегульованих (більше) форм. Одержані дані допоможуть повніше розуміти Українські автори використовували лише врегульовані структури. специфіку розвитку європейської версифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровиковський Л. Повне зібрання творів. / Л. Боровиковський. – К.: Наукова думка, 1967. – 280 с.
2. Гаспаров М. Очерк истории европейского стиха. / М. Гаспаров. – М.: Наука, 1989. – 303 с.
3. Гаспаров М. Очерк истории русского стиха. / М. Гаспаров. – М.: Наука, 1984. – 314 с.
4. Коптілов В. І.П. Котляревський – реформатор українського віршування (Рима і ритміка "Енеїди") / В. Коптілов // Мовознавство. – 1998. - № 6. – С.12-21.
5. Костенко Н. Українське віршування ХХ століття: Навчальний посібник. / Н.Костенко. – К.: Либідь, 1993. – 586 с.
6. Костомаров М. Твори: У 2 т. – Т. 1: Поезії. Драми. Оповідання. / М. Костомаров. – К.: Дніпро, 1990. – 544 с.
7. Куруч Л. Молдавское стихосложение: (история, теория, типология)/ Л.И. Куруч. – Кишинев: Штиинца, 1985. – 235 с.
8. Мальцев В. Українське віршування перших десятиріч ХІХ століття. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. / В.Мальцев. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
9. Маслович В. Основание Харькова. / В. Маслович // Харьковський Демокрит. – 1816. – № 1. – С. 6.
10. Сидоренко Г. Українське віршування. Від найдавніших часів до Шевченка. / Г. Сидоренко. – К.: Вид-во Київськ.ун-ту, 1972. – 140 с.
11. Сковорода Г. Повне зібрання творів: у 2-х т. / Г. Сковорода. – К.: Наук.думка, 1973.
12. Українська література ХVІІІ ст. – К.: Наук.думка, 1983. – 694 с.
13. Чамата Н. Еволюція метрики української поезії доби романтизму: особливості переходу від силабіки до силабо-тоніки. / Н. Чамата. // Słowianskiej Metryki Porównawczej: Europejskie wzorce metryczne w literaturach słowiańskich. – Warszawa, 1995. – S. 259 – 269..
14. Alexandrescu G. Opere. / G.Alexandrescu. – Bucureşti: Minerva, 1972. – 504 p.
15. Asachi G. Opere. / G.Asachi. – Bucureşti: Minerva, 1973 – 795 p.
16. Cârlova V. Ruinele Târgoviştii. / V. Cârlova. – Craiova: Scrisul românesc, 1975. – 75 p.
17. Galdi L. Introducere în istoria versului românesc. / L. Galdi. – Bucureşti: Minerva, 1971. – 480 p.
18. Heliade-Rădulescu I. Cursu de poezie generale. Versificația./ I.Heliade-Rădulescu. // Berca O. Poetici româneşti. – Timișoara: Facla, 1976. – P. 84-111.
19. Negruzzi C. Negru pe alb. / C. Negruzzi. – Bucureşti-Chişinău: Litera, 2000. – 303 p.
20. Poezii Văcărești. Versuri alese / Ediție îngrijită de E. Piru, prefătată de Al. Piru. – Bucureşti: Gramar, 2003. – 200 p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011